

Удосконалення національної системи стандартизації – передумова для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та створення підприємствами систем забезпечення якості. Важливе також визнання таких систем вітчизняним споживачем.

Переміщення ваги в боротьбі за конкурентоспроможність та якість із загальнодержавного рівня на рівень безпосередніх виробників робить необхідним зміцнення системи стандартизації саме на підприємствах. Зростання ролі стандартизації для підприємств диктується двома основними причинами.

Перша з них – за умов господарської самостійності підприємств створюються об'єктивні передумови до неузгодженості діяльності підприємств, суміжних щодо видів виробленої продукції стосовно параметрів створюваної продукції, методів контролю її якості тощо. Усе це виявляється під час виробництва і споживання продукції, впливає на попит і відповідно на збут продукції і, у кінцевому рахунку, на економічний стан виробників.

Друга – раціональне застосування стандартизації під час проектування та виробництва продукції дозволяє суттєво знизити витрати на продукцію та підвищити доходи підприємств.

Отже, стандартизація – незамінний засіб забезпечення сумісності, взаємозамінності, уніфікації, типізації, надійності техніки й інформаційних мереж, норм безпеки й екологічних вимог, єдності характеристик і властивостей, якості продукції, робіт, процесів і послуг.

Проголошений курс України на євроінтеграцію вимагає прийняття нею міжнародних та європейських стандартів. Це дозволяє зорієнтуватись у вимогах глобальних і регіональних ринків та визначити рівень характеристик продукції й послуг, прийнятний для цих ринків. Відповідність міжнародному стандарту – це перепустка, умови доступу на глобальний ринок і потенційна конкурентоспроможність, реальність якої буде встановлена тільки після позиціонування продукції на ринку та її оцінювання споживачем за критеріями тріади: якість – ціна (вартість) – час.

**Висновки.** Успіх і ефективність національної економіки, а також розвиток міжнародної торгівлі неможливі без забезпечення належного рівня якості продукції, робіт, послуг. Удосконалення національної системи стандартизації України має бути спрямоване на підвищення якості вітчизняної продукції та досягнення її конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках і забезпечення на цій основі стійкого розвитку економіки країни й інтеграції її у світовий економічний простір.

#### Література

1. Вакуленко А. В. Управління якістю : навч.-метод. посібник / А. В. Вакуленко. – К. : КНЕУ, 2004. – 167 с.
2. Диха М. В. Глобальна конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість України: стратегії реалізації : монографія / М. В. Диха. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – 207 с.
3. Коротков Б. Система сертифікації “Спеціальний реєстр” / Б. Коротков, О. Шарапов, І. Царик // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2005. – № 2. – С. 23–25.
4. Шаповал М. І. Менеджмент якості : навч. посібник / М. І. Шаповал. – К., 2007. – 471 с.
5. Thomas S. Foster Jr. Management Quality An Integrative approach. New Jersey. Prentice Hall. 2001. – P. 476.

УДК 330.5

А. А. ВДОВІЧЕН

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

### АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОПОРЦІЙ, СТРУКТУРНИХ ЗМІН ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

*У цій статті наголошується на тому, що вихід економіки України з кризи вимагає здійснення масштабних структурних реформ із ліквідації структурних диспропорцій, що призвели до деіндустріалізації промисловості України. Головним підсумком виходу з кризи має стати стабільне економічне зростання, що базується на розширенні інвестиційного та внутрішнього споживчого попиту, зміцненні конкурентоспроможності української економіки, підвищенні ефективності використання виробничих ресурсів і науково-технологічного потенціалу.*

*In this article research it is marked on that the exit of economy of Ukraine from a crisis requires realization of scale structural reforms from liquidation of structural disproportions that resulted in deindustrialization of industry of Ukraine. By the main result of exit the stable economy growing that will be based on extended investment and internal consumer demand must become from a crisis, fortified to the competitiveness of the Ukrainian economy, increase of efficiency of the use of productive resources and scientifically-technological potential.*

**Ключові слова:** макроекономічні пропорції, диспропорційність, ВВП, ВДВ, конкурентоспроможність.

**Вступ.** Дослідження структурних процесів у національній економіці та структурної політики держави, яка забезпечує їхню зміну, цілком закономірно були у центрі уваги вітчизняної економічної думки. Проте до-

сягнуті наукові результати у сучасних умовах, що суттєво змінилися під впливом глобальної фінансової та економічної криз, стали недостатніми для адекватного пояснення і прогнозування стану національної економіки в структурному відношенні і застосуванні відповідних механізмів структурної політики направленої на економічне зростання України.

Проблеми становлення і динаміки формування національної економіки, національного багатства, тощо, а відповідно і виявлення пропорцій такого розвитку знайшли своє відображення в працях зарубіжних і вітчизняних вчених Є. Бухвальда, В. Гесця, П. Друкера, В. Іноземцева, Ф. Лук'янова, А. Мокія, Р. Робертсона, М. Саліхова, Т. Стоуньєр, А. Толстоухова, А. Тоффлера, А. Турена, Ю. Хаяші, А. Чухно, Л. Шинкарук, І. Школи і ряду інших вчених.

На сьогодні рівень здобутих українськими вченими економічних знань вже не дає можливості всебічно обґрунтувати доцільність та необхідні масштаби державного втручання у певні процеси структурної перебудови вітчизняної економіки, передусім її реального сектора, оскільки відбувається перегляд відповідної парадигми у глобальному відношенні.

Різноманітні наукові підходи до розуміння чинників розвитку соціально-економічних систем стрімко змінюються, що обумовлює необхідність аналізу та створення цілісної макроекономічної картини стосовно головних макроекономічних показників та ресурсів держав – їхньої наявності, формування та розподілу, враховуючи перебіг змін процесів економічного зростання у глобальному масштабі. Саме цей напрямок нашого дослідження визначає невирішену частину загальної проблеми, якій присвячується дана стаття.

**Постановка завдання.** Аналізуючи наслідки світової кризи, у державних, бізнесових і наукових колах України все більше усвідомлюють: ефективний розвиток національної економіки у подальшому неможливий без розв'язання назрілих структурних проблем, особливо тих, які мають загальнонаціональне значення. Тут досить згадати про проблему національної конкурентоспроможності. Відомо, що її стан обумовлений неприйнятно низькими рівнями ефективності використання сировинних та енергоресурсів, наявністю депресивних галузей, підгалузей та регіонів, розміщенням капітальних вкладень переважно у сферу обігу, а не виробництва товарів тощо. Але до останнього часу саме в таких напрямках часто проявлялися структурні зміни, що консервувало власне структуру економіки, знижуючи її конкурентоспроможність.

Саме все зазначене і визначило мету нашої статті, яка полягає в аналізі макроекономічних пропорцій, структурних змін та особливостей економічного зростання в Україні в період 2000–2009 рр.

**Формулювання цілей статті.** Основними завданнями нашого дослідження є аналіз кола питань, що стосуються формування та динаміки макроекономічних показників таких як ВВП, ВДВ, а також виявлення і мінімізація диспропорцій у процесі їх бажаного економічного зростання. Об'єктом нашого дослідження є макроекономічні показники ВВП, ВДВ та факторів, які пов'язані з їх формуванням та динамікою; предметом дослідження є статистична інформація, яка відображає диспропорційність формування зазначених показників.

У статті використовуються загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: системного аналізу і синтезу – для узагальнення теоретичних засад формування та динаміки макроекономічних показників, економіко-математичні – для обробки статистичних даних з метою оцінки стану макроекономічних пропорцій, структурних змін та особливостей економічного зростання в Україні.

**Результати дослідження.** Аналізуючи статистичні матеріали, ми змогли отримати ряд результатів, які дали нам можливість конкретизувати макроекономічні диспропорції, які були, є, і які слід подолати в економіці України. Перебіг фінансово-економічної кризи в Україні продемонстрував значну вразливість економіки, що стала наслідком не лише кризи фінансового капіталу, а й існуючих структурних дисбалансів. Хоча зростання ВВП, яке тривало протягом 2000–2008 рр. і дозволило збільшити обсяг ВВП в 1,8 рази, а у розрахунку на одну особу досягти у 2008 р. 91,4 % від рівня 1991 р. проте в умовах кризи вже у 2008 р. відбулося скорочення темпів зростання ВВП утричі, а у 2009 р. – катастрофічне падіння на 15,1 % [3, 4].

Реальний ВВП України 2008 р. був на чверть нижчим, рівня 1990 р., а на початок 2010 р. зазначений розрив збільшився до 37 %, тобто весь період 1990–2010 рр. можна ідентифікувати як рецесія, а криза 2008–2010 рр. лише порушує з новою силою питання ефективності обраної моделі економічного розвитку.

Багатомірність сучасної кризи в Україні і те, що глибина падіння вітчизняної економіки значно перевищила аналогічні показники більшості країн світу, що також потерпають від світової фінансової кризи, засвідчують необхідність ретроспективного дослідження процесу розвитку національної економіки як мінімум з 2000 р. Підставою для цього є те, що саме у 2000 р. відновилося зростання ВВП до 5,9 % і завершився період безпрецедентного падіння економіки, коли за 10 років було втрачено 2/3 національного ВВП [3, 4].

Українській економіці притаманні ознаки порушення макроекономічної рівноваги, оскільки період зростання не зумовлювався стабільними довгостроковими факторами і не був результатом системних внутрішніх реформ, а спричинився дією сприятливих чинників короткострокового характеру як зовнішнього, так і внутрішнього походження.

Аналіз макроекономічної динаміки дає підстави стверджувати, що глибина кризового стану економіки України зумовлена макроекономічними диспропорціями, що є наслідком довгострокових системних суперечностей:

– надмірної частки споживання і низького обсягу нагромадження, що в умовах національного ринку призвело до необхідності компенсувати надлишок внутрішнього попиту випереджаючим зростанням імпорту;

– відносно вузької спеціалізації зовнішньої торгівлі та високої частки низько-технологічного експорту, що умовах відкритості економіки сформувало високу залежність економічної динаміки та фінансового становища від кон'юнктури зовнішніх ринків;

– інституційна нерозвиненість фінансової системи та вузькість механізмів рефінансування банківської системи, що стало причиною активного виходу комерційних банків на зовнішні ринки запозичень (переважно для споживчого кредитування) і нарощування зовнішнього боргу;

– нарощування обсягів споживчого кредитування в умовах низького рівня інвестицій в оновлення основних засобів призвело до використання кредитних ресурсів для стимулювання імпорту та іпотечного сегмента ринку;

– несприятливі умови для довгострокового інвестування обумовили переважаючу інвестиційну привабливість секторів із високою ліквідністю і швидким обігом та випереджаючі темпи інвестування секторів, які здійснюють експортну діяльність.

Відновлення зростання ВВП, починаючи з 2000 р., передусім зумовлене дією чинників з боку попиту, а саме [3, 4]:

– прискоренням розвитку світової економіки (обсяг світового ВВП у 2000 р. збільшився на 4,5 % проти 2,9 % у 1998 р. та 3,7 % у 1999 р.), що сформувало сприятливу кон'юнктуру на зовнішніх ринках металургійної та хімічної продукції – основних товарних груп українського експорту, обсяги якого збільшилися на 18,8 %, започаткувавши в Україні формування експортно-орієнтованої моделі економічного зростання;

– проведенням першої грошової приватизації великих інвестиційно-привабливих виробничих комплексів за низькою номінальною вартістю активів, яке зумовило зростання обсягів інвестицій фірмами;

– зростанням прибутків суб'єктів господарювання (у 1,2 рази проти 1999 р.), що стало однією з причин збільшення інвестиційного попиту;

– ліквідацією заборгованості по пенсіях і першого суттєвого скорочення обсягів заборгованості по зарплатах.

За основними характеристиками макроекономічну динаміку протягом 2001–2004 рр. доцільно поділити на два періоди:

1) 2001–2002 роки характеризуються змінами тенденцій на зовнішніх ринках, несистемністю здійснення фіскальної політики, що певною мірою зумовило стрибкоподібний характер макропоказників. Позитивом 2002 р. стало підвищення конкурентоспроможності окремих видів продукції національних виробників на внутрішньому ринку, що стало наслідком зовнішніх цінових шоків. Протягом даного періоду внутрішній споживчий попит уперше задовольнявся не тільки імпортом, але й також товарами національного виробництва;

2) період 2003–2004 років відзначився надзвичайно сприятливим станом світової економіки. Найвищий за попереднє десятиріччя приріст світового ВВП у 2004 р. становив 5,1 %, що стимулювало попит зовнішніх ринків на українську продукцію і сприяло подальшій реалізації в нашій країні експортно-орієнтованої моделі економічного зростання (приріст експорту у 2004 р. становив 39,0 %, Особливістю економічного розвитку України у 2004 р. стало рекордне зростання ВВП на 12,1 %, що відбувалося в умовах стрибкоподібного інвестиційного попиту та значних коливань кінцевих споживчих витрат [5].

У 2005 році фактори економічної динаміки зазнали суттєвих змін:

– відбулося зниження зовнішнього попиту на вітчизняну металургійну продукцію, пов'язане з експансією нових експортерів, насамперед із Китаю. Обсяги експорту українських товарів і послуг вперше за період економічного зростання скоротилися, їхній приріст до попереднього року становив лише 6,3 %;

– ревальвація національної валюти погіршила умови для експортерів, підвищивши цінову конкурентоспроможність імпорту на внутрішньому ринку;

– приріст роздрібного товарообороту та імпорту перевищили темпи зростання ВВП, що зумовило зародження абсолютно нової тенденції у економічній динаміці – перевищення темпів зростання імпорту над експортом. Це призвело згодом до формування від'ємного сальдо у зовнішній торгівлі товарами;

– погіршення фінансових результатів підприємств загальмувало інвестиційний попит, що призвело до скорочення капітальних інвестицій та зниження рівня валового нагромадження основного капіталу;

– збільшення кінцевих споживчих витрат домашніх господарств зросло до 57,2 % ВВП як результат зростання соціальних виплат і розширення споживчого кредитування населення;

– зростання обсягів запозичень на зовнішніх ринках капіталу започаткувало тенденцію до зростання зовнішнього приватного боргу .

У 2006–2007 роках динаміка ВВП залишалась на достатньо високому рівні (7,9 % у 2007 р.). Разом з тим наростали макроекономічні диспропорції, пов'язані зі станом платіжного балансу країни. Від'ємне сальдо платіжного балансу на кінець 2007 р. зросло до – 3,7 % ВВП, закономірно відбулося і стрімке нарощення зовнішнього приватного боргу до 49,1 % ВВП або 69,4 млрд дол. США на кінець періоду [2].

З другої половини 2006 р. зростання світових цін на продукцію металургії стало основним чинником нарощування експорту. За ці роки основний внесок у приріст ВВП і надалі забезпечувало внутрішнє споживання, що зростало в середньому на 18 % щороку, головним чином, завдяки значному зростанню реальної заробітної плати (17 % на рік), збереженню у бюджетах 2006–2007 рр. пропорцій на користь соціальних видатків і зростанню обсягів споживчого кредитування і пенсій. Починаючи з 2006 р. загострилась проблема нестачі власних коштів для здійснення інвестиційної діяльності, особливо у приватному секторі економіки, а перерозподіл

заощаджень від підприємств і держави на користь домашніх господарств позначилася на розвитку житлового будівництва. Позитивом періоду є зростання у 2007 р. внеску інвестиційної складової у приріст ВВП, що певною мірою було зумовлене відновленням позитивної динаміки експорту і зростанням цін на енергоносії, яке примусило національних виробників розпочати технологічне переозброєння виробництва для підтримки конкурентоспроможності вітчизняної продукції [1, с. 23–24].

Макроекономічні тенденції 2008 р. характеризуються двома періодами: у першому (I–III кв.) кризові явища ще не стали помітними, позитивні і темпи зростання були досить високі, на другий же період (IV кв.) припав пік негативних першому–третьому кварталах 2008 р. ВВП збільшився на 6,7 %, обсяги промислового виробництва – на 5,1 %, при цьому перші симптоми негативних тенденцій спостерігалися вже тоді. Обсяги виробництва у будівництві та деяких секторах промисловості знизилися вже з початку року, а загальна висока динаміка була забезпечена такими секторами, як торгівля, транспорт, зв'язок і рекордними показниками зростання сільського господарства. Цей чинник відтягнув початок спаду економіки майже на три місяці, тоді як більшість країн світу зіткнулася з гальмуванням економічного розвитку ще у перших кварталах 2008 р.

Пік негативних змін припав на останній квартал 2008 р. і, як наслідок, приріст ВВП у річному вимірі знизився до 2,1 %, засвідчивши, що динаміка зростання зменшилася майже у 3,5 рази і виявилася найнижчим показником після 1999 р., від'ємне сальдо поточного рахунку становило – 7,2 % ВВП, а валовий зовнішній борг перевищив 100 млрд дол. США. Найбільшого удару зазнала промисловість, обсяги виробництва якої скоротилися на 3,1 % порівняно з попереднім роком, у тому числі металургії – на 10,6 %, як результат суттєвого скорочення експорту у IV кв. 2008 р. (на 45,7 % порівняно до попереднього кварталу) [1, с. 23–24; 2–4, б].

Інфляційні тенденції 2008 р. були переважно закладені у попередні роки. Вже протягом 2004–2006 рр. інфляція (ІСЦ) була на досить високому рівні – в середньому 11,5 % на рік унаслідок значного зростання цін на продовольчі товари, підвищення тарифів на комунальні послуги, з подальшим прискоренням до 16,6 % у 2007 р., сягнувши таким чином 22,3 % у 2008 р. Падіння української економіки у 2009 р. є закономірним результатом якості економічного зростання, що мало місце у до кризовий період і обумовлене переважно двома факторами: – це зростання цін на український експорт як наслідок прискоренням темпів зростання світової економіки, а також високий внутрішній попит, який стимулювали монетарна політика, суттєве збільшення банківського кредитування за рахунок іноземного капіталу та структури кредитів.

За даними національних рахунків України за 1995–2010 рр., ми можемо відслідковувати наступні зміни в національній економіці. Позитивна тенденція до відновлення ВВП 2010 р. (реальний ВВП за квартал II, порівняно з відповідним періодом попереднього року збільшився на 5,9 %) не супроводжується якісними змінами у структурі виробництва ВДВ, що закладає ризики для подальшого економічного розвитку України.

Найбільшого спаду зазнала валова додана вартість будівництва, переробної промисловості, фінансової діяльності, торгівлі. Перебіг кризи підтвердив тенденції, закладені у 90-х роках ХХ ст. – частка реального сектора економіки у структурі виробленої ВДВ скоротилася за 20 років на чверть, у тому числі: галузей, що виробляють товари, скоротилася вдвічі (з 70,9 % до 35,4 % від ВДВ усіх видів діяльності), сільського господарства – у 3,3 рази, будівництва – у 3,1 рази, промисловості – у 1,5 рази, переважно за рахунок переробної. Натомість частка галузей реального сектора, що виробляють послуги, зросла у 2,2 рази, у т.ч.: торгівлі – втричі, транспорту і зв'язку – в 1,6 рази. Світова фінансова криза різко прискорила темпи скорочення реального сектора економіки, особливо у сфері матеріального виробництва, частка якого за другий квартал 2010 р. становила 26,8 % [3–5].

Зростання виробництва валової доданої вартості у другому кварталі 2010 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року відбулося у переробній промисловості (на 14,7 %), у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (на 10,3 %), добувній промисловості (на 8,7 %), транспорті та зв'язку (на 5,0 %), торгівлі (на 4,2 %), сільському господарстві (на 3,4 %). Разом з тим суттєве скорочення виробництва валової доданої вартості зафіксовано у будівництві (на 15,5 %) [3–5].

За нашою оцінкою, найбільший внесок у збільшення ВВП при збереженні незмінними індексів фізичного обсягу виробництва галузей реального сектора матиме зростання доданої вартості переробної промисловості, транспорту і торгівлі. Негативним залишиться вплив скорочення виробництва у будівництві і сільському господарстві.

Через відновлення окремих галузей сфери матеріального виробництва відбувається деяке пожвавлення у сфері послуг, яка входить до реального сектора. Зростають обсяги вантажних перевезень, надання послуг зв'язку, товарооборот. Слід відзначити, що скорочення придбання товарів у роздрібній торгівлі в 2009–2010 рр. супроводжувалося зміною структури споживання на користь продовольчих товарів.

Вплив світової фінансової кризи у 2008–2009 рр. відкинув промисловість до рівня 2003 р. і актуалізував вирішення питання технологічної деградації та масового зникнення високотехнологічного виробництва, стрімкого наростання сировинної складової, домінування продукції з низькою доданою вартістю, та зниження конкурентоспроможності.

Найбільшого спаду за два кризові роки зазнало машинобудування (–44,7 %), зокрема, виробництво транспортних засобів (–55,5 %), виробництво машин та устаткування (–38,7 %); виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (–40,2 %); металургія (–35,7 %); легка промисловість (–33,7 %); хімічна промисловість (–31,0 %). Найменше криза позначилася на видобуванні паливно-енергетичних копалин (–5,4 %) та на харчовій промисловості (–8,0 %) [3, 4].

Позитивні тенденції промислового виробництва протягом січня – липня 2010 р. певною мірою починають компенсувати спад минулих двох років. Практично відновила докризовий рівень електроенергетика, наполовину відновлено рівень виробництва у хімічній промисловості та виробництві транспортних засобів, на третину – у деревообробній промисловості, виробництві машин і гумових та пластмасових виробів; на чверть – у металургії, виробництві електричного та електронного устаткування. Найменшими темпами йде відновлення легкої промисловості, виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції та целюлозно-паперового виробництва. Спад продовжується лише у видобуванні паливно-енергетичних копалин.

Якщо темпи зростання промислового виробництва, що спостерігалися протягом перших семи місяців 2010 р., збережуться й надалі, можна очікувати, що до 2012 р. промисловість зможе відновити передкризовий рівень, але питання у іншому – можливості подолати процеси деіндустріалізації.

Проведені розрахунки за даними “Національні рахунки України” (1999–2010 рр.) свідчать, що перебіг кризи посилює тенденції неефективного розподілу доходів в економіці – скорочення частки валового прибутку за рахунок зростання частки оплати праці. Частка валового прибутку, змішаного доходу у складовій валової доданої вартості мала неоднозначні тенденції за секторами. Через розвиток виробництва сектора домашніх господарств прибуток зростає у торгівлі, сільському господарстві. Для будівництва чітко простежується залежність валового прибутку від коливань економічної кон’юнктури: при появі ознак скорочення економічної активності у 2005 р. та 2008 рр. частка прибутку зазнавала різкого (більш, ніж на 10 в. п.) зменшення (рис. 1) [3, 4, 6, 7].

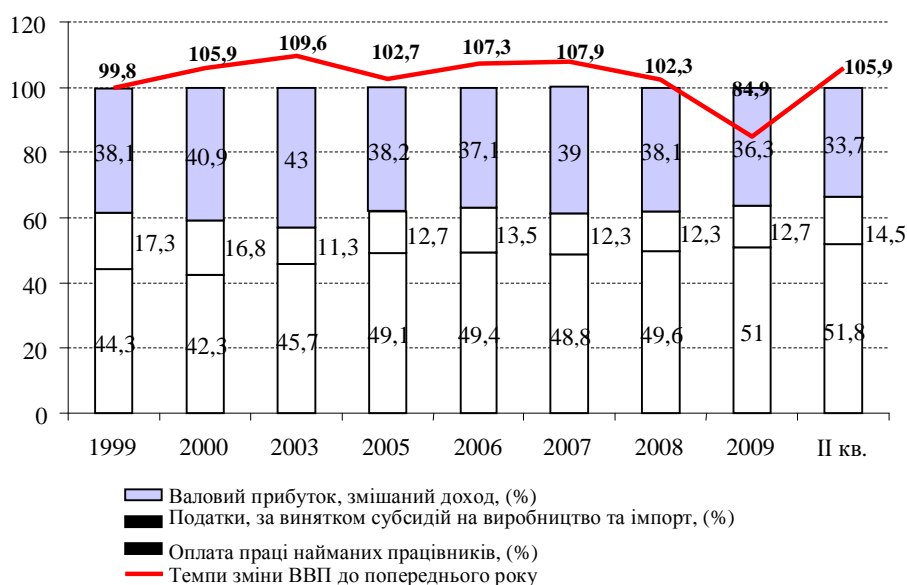


Рис. 1. Темпи і пропорції ВВП за доходами

В умовах кризи, підвищення рівня оплати праці в Україні є однією з найгостріших проблем, але випереджаючі темпи зростання реального наявного доходу населення над темпами зростання ВВП та інвестицій в основний капітал можуть призвести до поглиблення дисбалансів макроекономічної структури, саме про це і свідчать проведені нами розрахунки за даними Держкомстату України (рис. 2) [3–5].

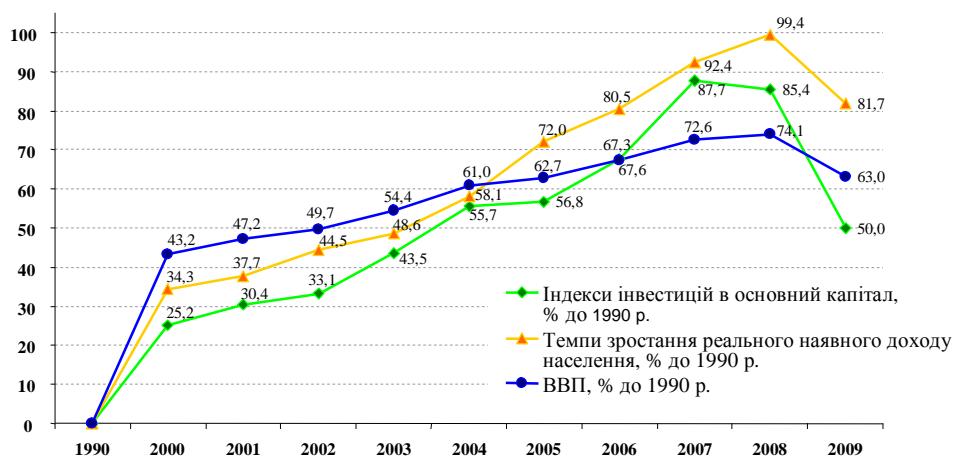


Рис. 2. Інвестиції в основний капітал, темпи зростання реального доходу населення та ВВП країни (% до 1990 р.)

За другий квартал 2010 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року номінальні доходи населення зросли на 17,8 % і становили 255,6 млрд грн. Номінальні наявні доходи, що можуть бути використані населенням на придбання товарів і послуг збільшилися на 21,2 %, а реальні наявні доходи громадян з урахуванням цінового фактора – на 11,8 % (за другий квартал 2009 р. – зменшилися на 6,9 %). Наявний доход у розрахунку на одну особу за другий квартал 2010 р. становив 4182,7 грн (за квартал II 2009 р. – 3441,4 грн) [3–5].

У розподілі ВВП також простежується нестабільна тенденція відносно чистих податків на виробництво, що породжує важкопрогнозовані ризики наповнення державного та місцевих бюджетів.

Подальший аналіз розрахунків за даними “Національні рахунки України” свідчить, що наслідком кризи стало найглибше скорочення у структурі ВВП валового нагромадження (23,4 % від 1990 р. за 2009 р.), яке супроводжувалося зростанням частки кінцевих споживчих витрат. Зростання кінцевих споживчих витрат 2010 р. у сукупності з невичерпаним потенціалом нарощування імпорту та обмеженими можливостями зростання експорту може стимулювати швидші темпи відновлення внутрішнього попиту і негативно вплинути на сальдо поточного рахунку платіжного балансу (рис. 3) [3–5].

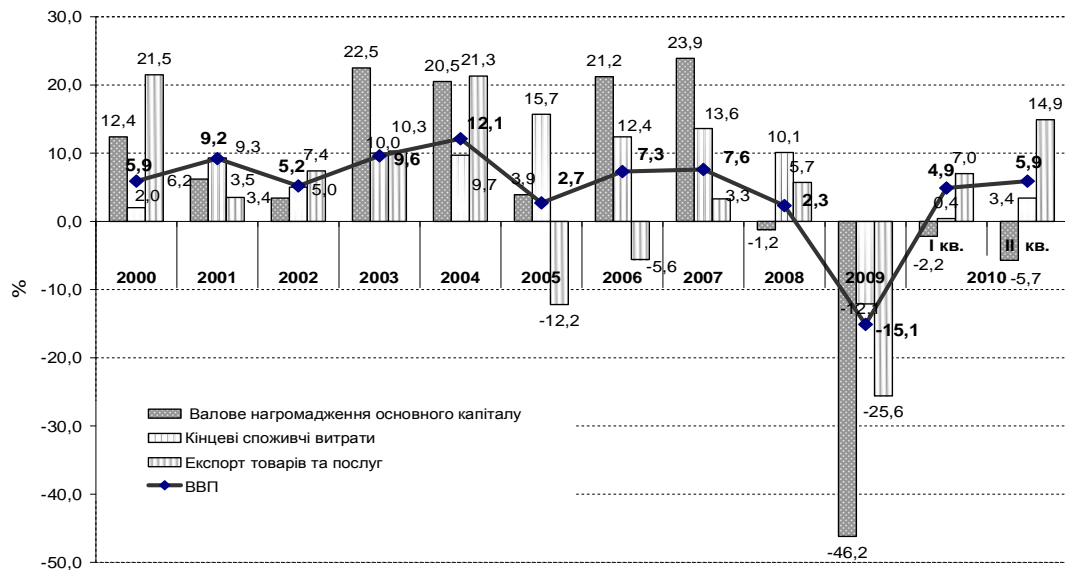


Рис. 3. Приріст ВВП за категоріями кінцевого використання, %

Результати розрахунків даних свідчать, про те, що тенденція до зростання частки проміжного споживання у випуску для економіки в цілому з 1994 р. до 2008 р. коливалася в межах 58,0–60,9 % і лише у кризовому 2009 р. скоротилася на 3,8 в. п. за рахунок випереджаючого скорочення випуску галузей матеріального виробництва з більш високою витратомісткістю (рис. 4) [3–5].

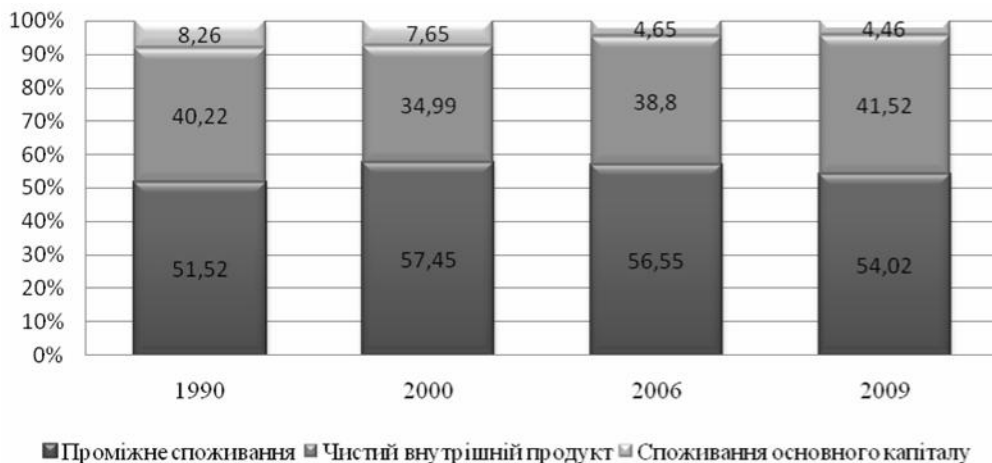


Рис. 4. Зміна частки чистого внутрішнього продукту у випуску, %

Загалом питання зниження частки проміжного споживання в структурі ВВП є важливою складовою системних антикризових заходів. Для видів економічної діяльності, що не входять до реального сектора економіки, характерним є поступове скорочення цього співвідношення, а для економіки в цілому – воно залишається майже незмінним, оскільки економіка характеризується розвитком саме ресурсномістких галузей.

Питання ефективної частки проміжного споживання включає і вирішення такого важливого питання, як подолання сировинного статусу економіки країни через вилучення сировинної ренти на користь усього суспільства і акумулювання його у державному Пенсійному фонді.

Фінансова криза суттєво позначилася на інвестиціях. Їхнє скорочення, що розпочалося ще у 2008 р. продовжується й досі. Якщо у 2007 р. вони сягали майже 88 % рівня 1990 р. то протягом останніх трьох років зменшилися майже наполовину [1, с. 23–24].

За перше півріччя 2010 р. у розвиток економіки держави підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування вкладено 60,6 млрд грн капітальних інвестицій, основну частину яких (95,6 %) спрямовано у матеріальні активи. Інвестиції в основний капітал становили 81,0 % загального обсягу капітальних інвестицій. Головне джерело інвестицій – валові національні заощадження знизилися у кризовому 2009 р. на 31,4 в. п. Парадоксом у структурі заощаджень є те, що приватні заощадження за 2009 р. зросли до 192,4 % проти 176,1 % 2008 р., що відбувалося на тлі зниження державних заощаджень (2009 р. – 42,0 %) [3, 7].

Існуючі обсяги капіталовкладень та їхня відтворювальна структура не дозволили призупинити процес фізичного і морального старіння основних фондів, що істотно зменшило функціональні можливості основних засобів і можливості адекватно реагувати на виклики кризи.

Ступінь зносу основних фондів на кінець 2009 р. становив 60,0 % проти 49 % у 2005 р. (у транспорті та зв'язку – 82,4 %, промисловості – 58 %, будівництві – 41 %). Це порушує питання щодо ліквідації зношених ОЗ та необхідності розроблення адекватної амортизаційної політики як необхідної умови модернізації промислового комплексу України.

У цілому економіка України виявилася найбільш уразливою саме до таких глобальних макроекономічних дисбалансів, які виникли в результаті нестабільного зростання світових цін на сировину та існування надлишкової ліквідності на світових ринках капіталу, а також внутрішніх структурних дисбалансів, закладених у докризовий період.

На сьогодні в Україні спостерігається не просто економічна криза, а крах існуючої моделі економічного розвитку. Зазначена модель сформувалася в другій половині 1990-х років ХХ ст., проте прийняла стабільні контури у 2000–2008 рр. і припускала:

- експлуатацію виробничого потенціалу, створеного за радянських на противагу модернізації;
- опору на декілька галузей експортно-орієнтованого сектора економіки (металургія, хімія та трубопровідний транспорт) на шкоду розвитку інших галузей;
- критично високий рівень залежності економіки від зовнішніх чинників, зокрема, експортної кон'юнктури в окремому секторі економіки, припливу спекулятивних іноземних інвестицій, а також імпорту товарів, послуг і незначною мірою технологій;
- послідовне спрощення економічних, соціальних і управлінських конструкцій; будь-які прості рішення представляються еліті надійнішими, а складні – потенційно або актуально ризикованими;

Така модель розвитку могла бути успішною за умови сприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури, включаючи: низькі ціни на енергоносії і продукти їхньої первинної переробки; доступність зовнішніх дешевих кредитних ресурсів; приплив іноземного спекулятивного капіталу.

Слід зазначити, що незважаючи на фінансовий характер кризи, єдиною сферою, де відбулося істотне зростання, була оплата послуг фінансових посередників. Це стало наслідком істотного збільшення відсоткових ставок за наданими кредитами.

**Висновки.** Сьогодні слід констатувати, що підстави цієї моделі розвитку України підірвані, оскільки практично відбулося вичерпання ресурсів і резервів радянського спадку. Той факт, що до цього додалося погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури і циклічний спад, якісно посилює ситуацію, переводячи її у формат системної кризи. Сучасний соціально-економічний стан України є наслідком як впливу світової фінансово-економічної кризи, так і внутрішніх суперечностей, нагромаджених у вітчизняній економіці за минулі роки.

Необхідною умовою стабільного економічного розвитку України є необхідність переходу до стратегії модернізації та розроблення проекту модернізації з чітким висвітленням цілей і способів їхнього досягнення. Оскільки модернізація завжди супроводжується структурною ламкою, перерозподілом ресурсів, нарощуванням диференціації між сегментами господарства, територіями та соціальними групами, тому постає необхідність чітких характеристик перспективи: що виграють від економічного зростання того чи іншого типу конкурентні соціально-економічні групи, яка ціна зростання і хто цю ціну сплатить.

Через систему стратегічного планування слід закласти формування провідного виробничо-господарського укладу (групу взаємопов'язаних виробництв та інститутів, які утворюють системну цілісність), що не лише володіє потужним потенціалом зростання, але й досить критичною масою для якісного перетворення економіки у цілому, оскільки режим модернізаційного розвитку має принципово “укладний” характер.

Перспективи масових соціальних верств і груп, статусні можливості, стратегічні інтереси мають бути замкненими на цілі розвитку. Повинні з'явитися нові механізми вертикальної соціальної мобільності, і лише у такому середовищі проявляються конструктивні підприємницькі мотивації, інвестиційні імпульси, соціальне партнерство.

Основою економічного розвитку України має стати політика модернізації через вирішення наступних завдань:

- визначення обмеженого переліку пріоритетних напрямів розвитку локомотивів модернізації та напрямів диверсифікації виробництва продукції і послуг для задоволення потреб внутрішнього ринку та зростання експорту продукції кінцевого виробництва;
- перехід до стратегічного управління розвитком, яке дозволить скоординувати залучення додаткових ресурсів економічного зростання;
- послідовна капіталізація конкурентних переваг від аграрного комплексу, транзитного потенціалу, промисловості і перехід до реалізації високотехнологічного потенціалу країни;
- розповсюдження ефекту зростання на суміжні галузі промисловості на базі їхньої модернізації за рахунок технологічного трансферту, розширення внутрішнього попиту, підвищення інвестиційної привабливості переробних секторів.

Вихід економіки України з кризи вимагає здійснення масштабних структурних реформ із ліквідації структурних диспропорцій, що призвели до деіндустріалізації промисловості України. Головним підсумком виходу з кризи має стати стабільне економічне зростання, що базуватиметься на розширенні інвестиційного та внутрішнього споживчого попиту, зміцненні конкурентоспроможності української економіки, підвищенні ефективності використання виробничих ресурсів і науково-технологічного потенціалу.

### Література

1. Динкевич А. И. Мировой финансово-экономический кризис (Опыт структурно-функционального анализа). – Деньги и кредит – 10/2009 – С. 23–24.
2. Зовнішній борг України станом на 1.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.bank.gov.ua/Statist/index\\_DEBT.htm](http://www.bank.gov.ua/Statist/index_DEBT.htm).
3. Соціально-економічний розвиток України за 2010 р. / Держкомстат України. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Статистичний щорічник України за 2009 р. / Держкомстат України. – К., 2010. – 567 с.
5. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / В. М. Геєць, Л. В. Шинкарук, Т. І. Артюмова та ін. ; за ред. Л. В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2011. – 696 с.
6. The Global Competitiveness Report 2010–2011 [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – 2010. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/documents/GCR10/index.html>
7. World Economic Outlook (International monetary fund). – Washington DC: International Monetary fund, April 2011. – 221 p.

УДК 378.001.76

С. І. БАЙ, І. О. СОВЕРШЕННА, К. В. ЯЦИШИНА  
Київський національний торговельно-економічний університет

### КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ НАУКОВИХ РОЗРОБОК: ПРОБЛЕМИ І РІШЕННЯ

*У статті розглянуто проблеми організації комерціалізації наукових розробок в університетах. Визначено місце трансферу і комерціалізації університетських розробок в процесі отримання комерційного ефекту від наявних знань, проаналізовано узагальнену модель трансферу і комерціалізації науково-технічних розробок, основні етапи процесу комерціалізації технологій в університетах, запропоновано можливі шляхи подолання проблем організації цього процесу.*

*The article deals with problems of commercialization of scientific developments in the universities. The place of transfer and commercialization of university development in the process of obtaining commercial effects of existing knowledge, analyzed the model of transfer and commercialization of scientific and technical developments, the main stages of the process of technology commercialization at universities, suggested possible ways of overcoming problems of this process.*

**Ключові слова:** комерціалізація науково-технічних розробок, трансфер технологій, інфраструктура трансферу технологій.

**Вступ.** Інноваційний процес являє собою розробку і створення нової конкурентноздатної продукції або послуги. Інноваційна діяльність спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок.

Вітчизняні та закордонні науковці постійно наголошують на важливих функціях університетів у побудові національної інноваційної системи [1–7]. Вони зазначають, що сучасний університет – це вже не тільки вища школа плюс наукові дослідження, але й складна багатofункціональна структура, яка здійснює освітнянську, наукову, інноваційну діяльність, що вносить реальний внесок у соціально-економічний розвиток регіону та країни в цілому. Аналіз наявної в Україні інноваційної інфраструктури свідчить про недосконалість, нероз-